

ΠΟΤΑΜΙΟ ΣΥΣΤΗΜΑ

Δρ. Γεώργιος Δ. Μπαθρέλλος

Άνω ρους Πηνειού ποταμού (Θεσσαλίας) (2011)

Τι είναι;

Η Γεωμορφολογία Ποτάμιων Συστημάτων ή
Ποτάμια Γεωμορφολογία
(*Fluvial Geomorphology*)
μελετά τις
γεωμορφές των ποτάμιων συστημάτων
και τις διεργασίες που τις διαμορφώνουν

Γιατί μελετώνται;

1. Διαχρονικά ο **άνθρωπος** δραστηριοποιείται στις **παρόχθιες περιοχές** (κατοίκηση, καλλιέργειες, ύδρευση, άρδευση, αλιεία, μετακίνηση κλπ.)

Πηγή: Τζαγκαράκης (2019)

Πηγή: Google Earth

Γιατί μελετώνται;

2. Τα ποτάμια συστήματα είναι (γεωλογικά) **ταχέως εξελισσόμενα συστήματα**, τα οποία ενίοτε πλήττονται από **μεγάλης έκτασης καταστροφές** (διάβρωση, πλημμύρες κλπ.) επηρεάζοντας τη ζωή, την περιουσία και τις δραστηριότητες του ανθρώπου.

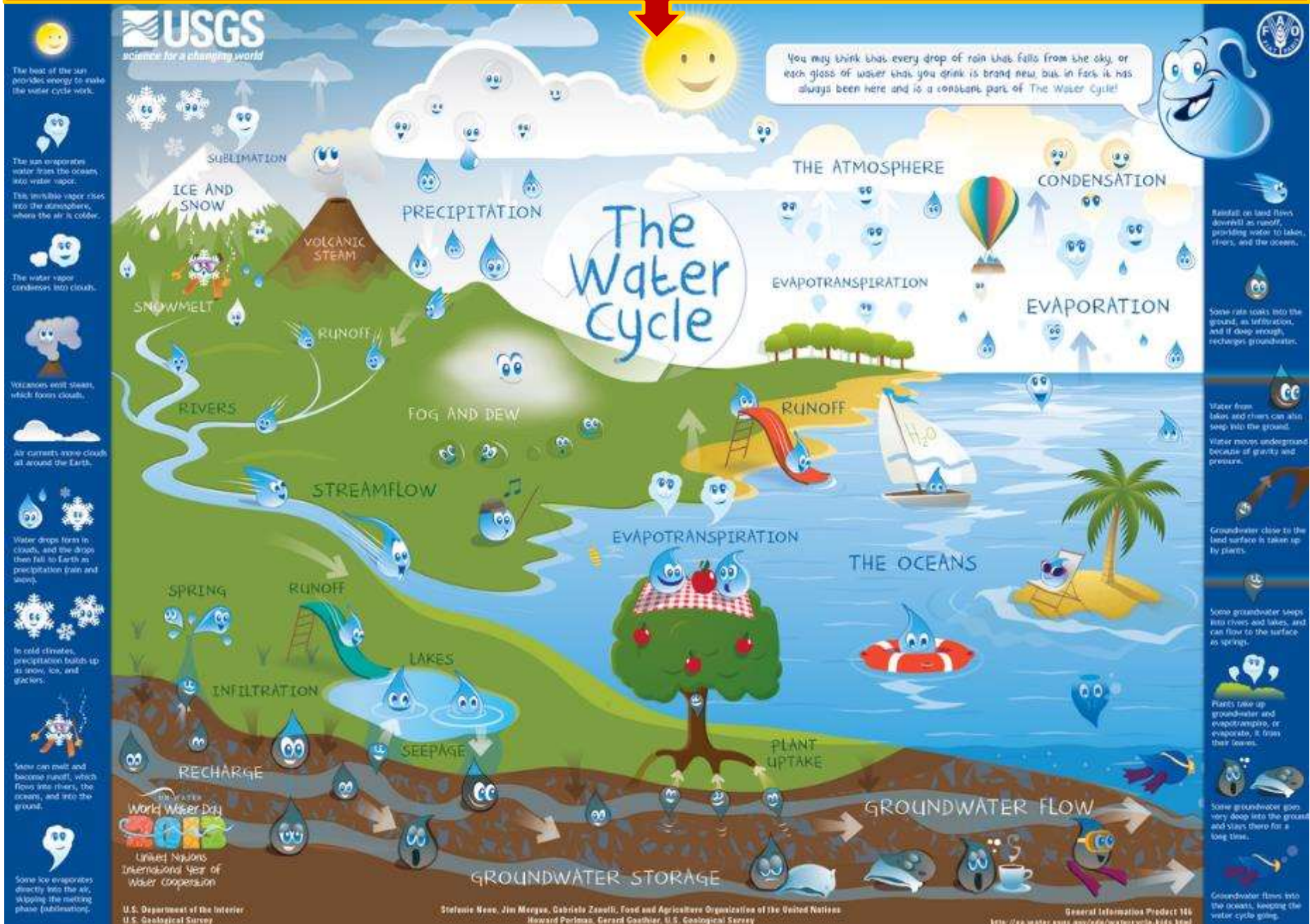
Κύριος παράγοντας:

σε ένα ποτάμιο σύστημα είναι το **Νερό**.

Η συνεχής **κίνηση** και **δράση** του **νερού** διαμορφώνουν και επηρεάζουν ένα ποτάμιο περιβάλλον.

Μου αρέσει και αυτό το σχήμα: "The water cycle for kids" (USGS)

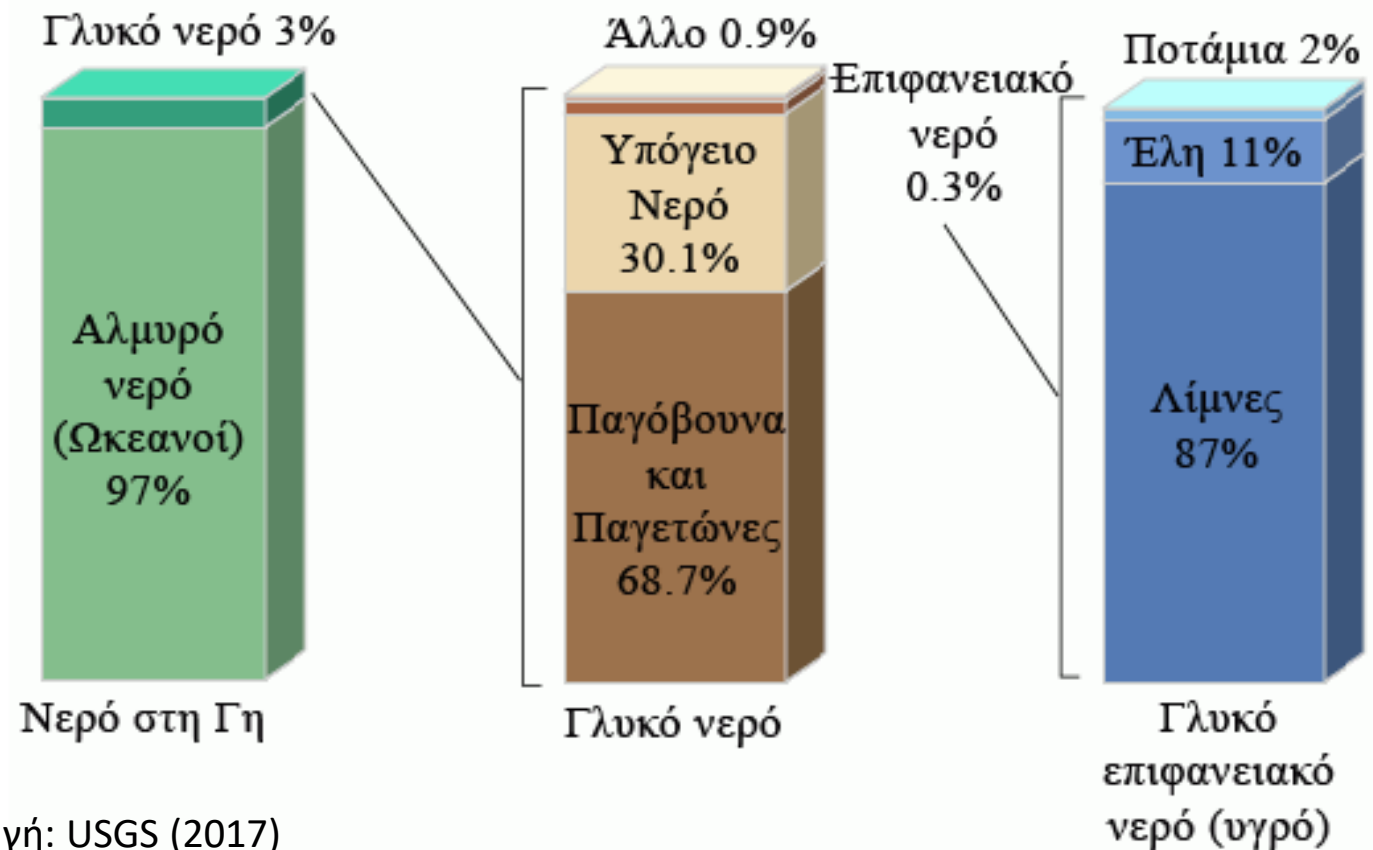
Παγκόσμια κατανομή νερού

Drippy (ο Σταγονούλης)

by USGS

Παγκόσμια κατανομή νερού

Πηγή: USGS (2017)

**One Estimate of Global Water Distribution
(Numbers are rounded)**

Water source	Water volume, in cubic miles	Water volume, in cubic kilometers	Percent of freshwater	Percent of total water
Oceans, Seas, & Bays	321,000,000	1,338,000,000	--	96.5
Ice caps, Glaciers, & Permanent Snow	5,773,000	24,064,000	68.7	1.74
Groundwater	5,614,000	23,400,000	--	1.69
Fresh	2,526,000	10,530,000	30.1	0.76
Saline	3,088,000	12,870,000	--	0.93
Soil Moisture	3,959	16,500	0.05	0.001
Ground Ice & Permafrost	71,970	300,000	0.86	0.022
Lakes	42,320	176,400	--	0.013
Fresh	21,830	91,000	0.26	0.007
Saline	20,490	85,400	--	0.006
Atmosphere	3,095	12,900	0.04	0.001
Swamp Water	2,752	11,470	0.03	0.0008
Rivers	509	2,120	0.006	0.0002
Biological Water	269	1,120	0.003	0.0001

Source: Igor Shiklomanov's chapter "World fresh water resources" in Peter H. Gleick (editor), 1993, Water in Crisis: A Guide to the World's Fresh Water Resources (Oxford University Press, New York).

Γεωμορφολογικές Διεργασίες

Οι τρεις κύριες διεργασίες του ρέοντος ύδατος σε ένα ποτάμιο σύστημα:

- **διάβρωση** (*erosion*),
- **μεταφορά** (*transportation*) και
- **απόθεση** (*deposition*).

Κάθε ποτάμια διεργασία (*fluvial process*) δημιουργεί διαφορετικές **ποτάμιες γεωμορφές** (*fluvial landforms*).

Δηλαδή: **Γεωμορφές Διάβρωσης** (*erosional landforms*) και **Γεωμορφές Απόθεσης** (*depositional landforms*)

Σε ένα ποτάμιο σύστημα διακρίνουμε:

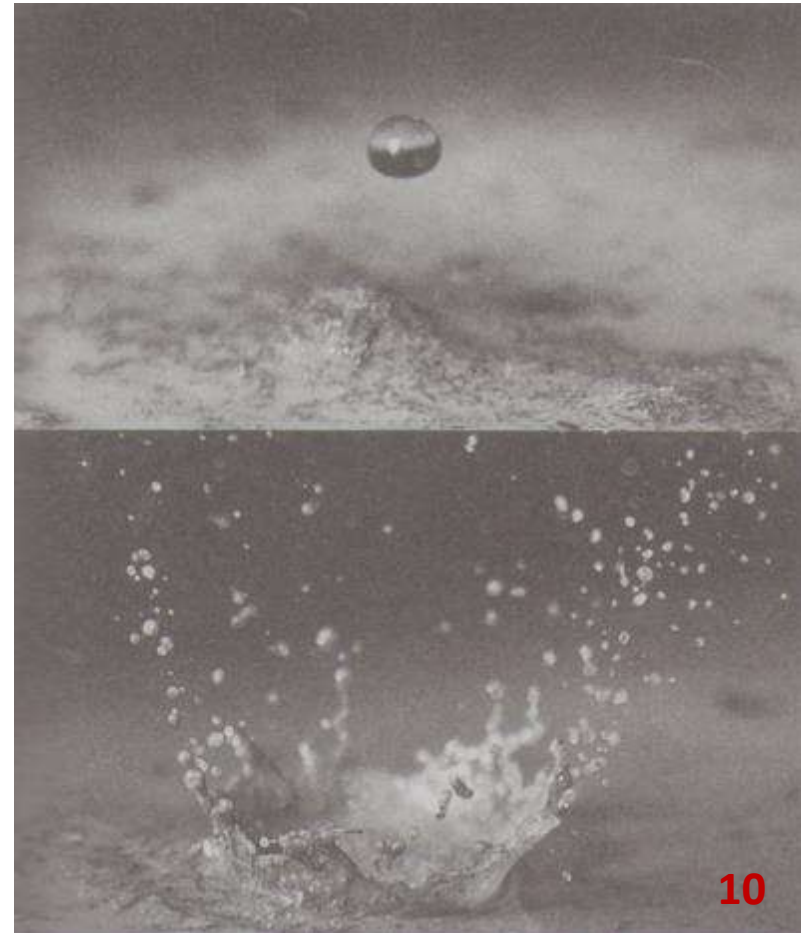
- τη διάβρωση κλιτύων ή πρανών (*slope erosion*)
- την αυλακοειδή διάβρωση ή διάβρωση κοίτης (*channel erosion*) και
- τη διάβρωση ρέματος (*stream erosion*).

Διάβρωση κλιτύων

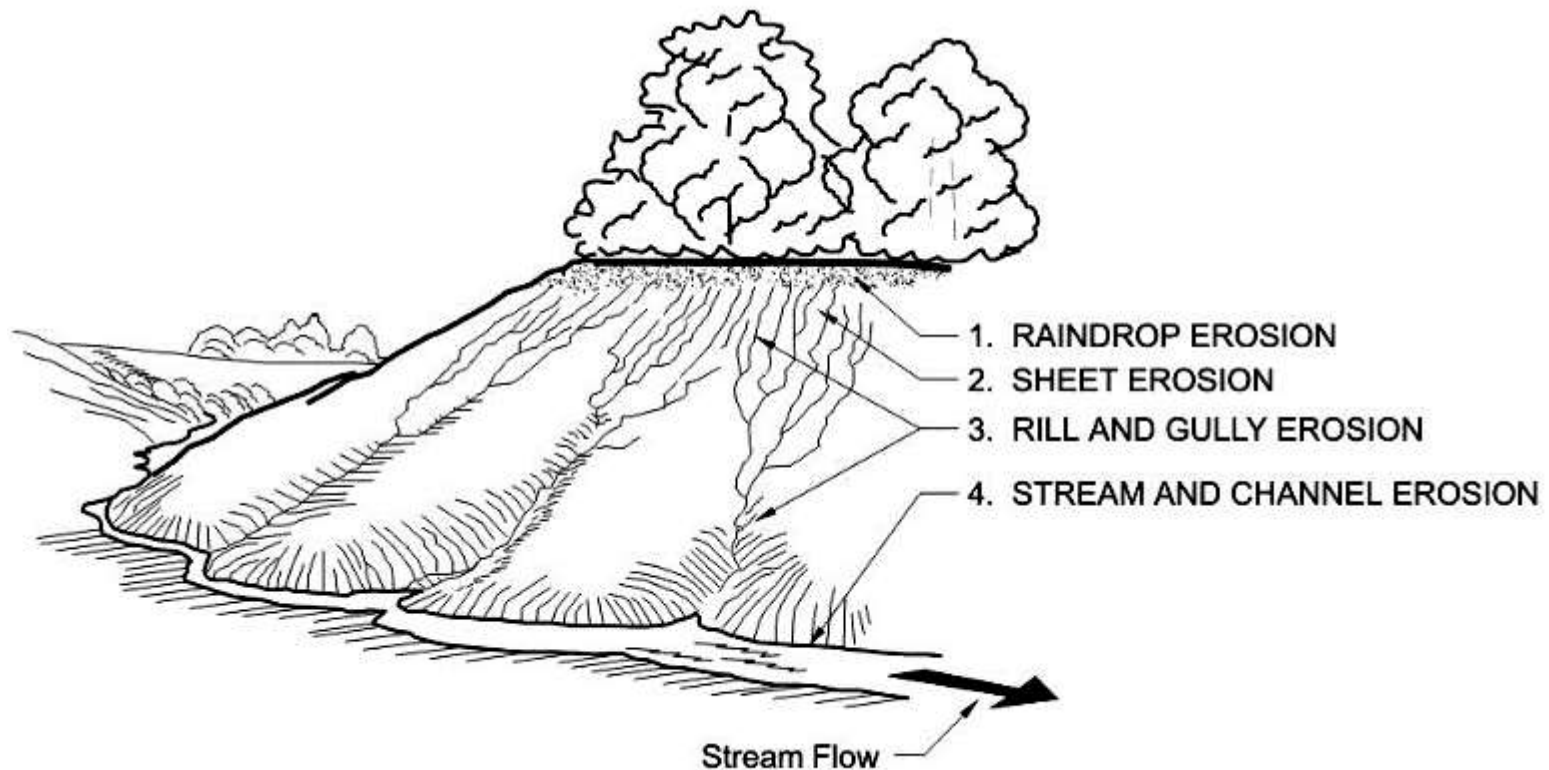
Η διάβρωση κλιτύων (*slope erosion*)

διακρίνεται σε:

- **σημειακή διάβρωση (σταγόνων βροχής) (*splash or raindrop erosion*)** είναι το πρώτο στάδιο της διεργασίας της διάβρωσης

- φυλλοειδής διάβρωση (*sheet erosion*) ή υδροστρωματοροή είναι η 1^η μετακίνηση υλικού σε μορφή φύλλων σε κλιτύες ήπιας κλίσης

Πηγή:

<http://www.transportation.alberta.ca/Content/docType372/Production/4ErosSediPrCs.pdf>

Αυλακοειδής διάβρωση

Η διάβρωση **κοίτης** διακρίνεται σε:

- **ρυακοειδή διάβρωση** (*rill erosion*)

το 1^ο στάδιο της δημιουργίας υδρογραφικού δικτύου, δημιουργία ρυακιών-καναλιών

- **χαραδροειδή διάβρωση** (*gully erosion*)

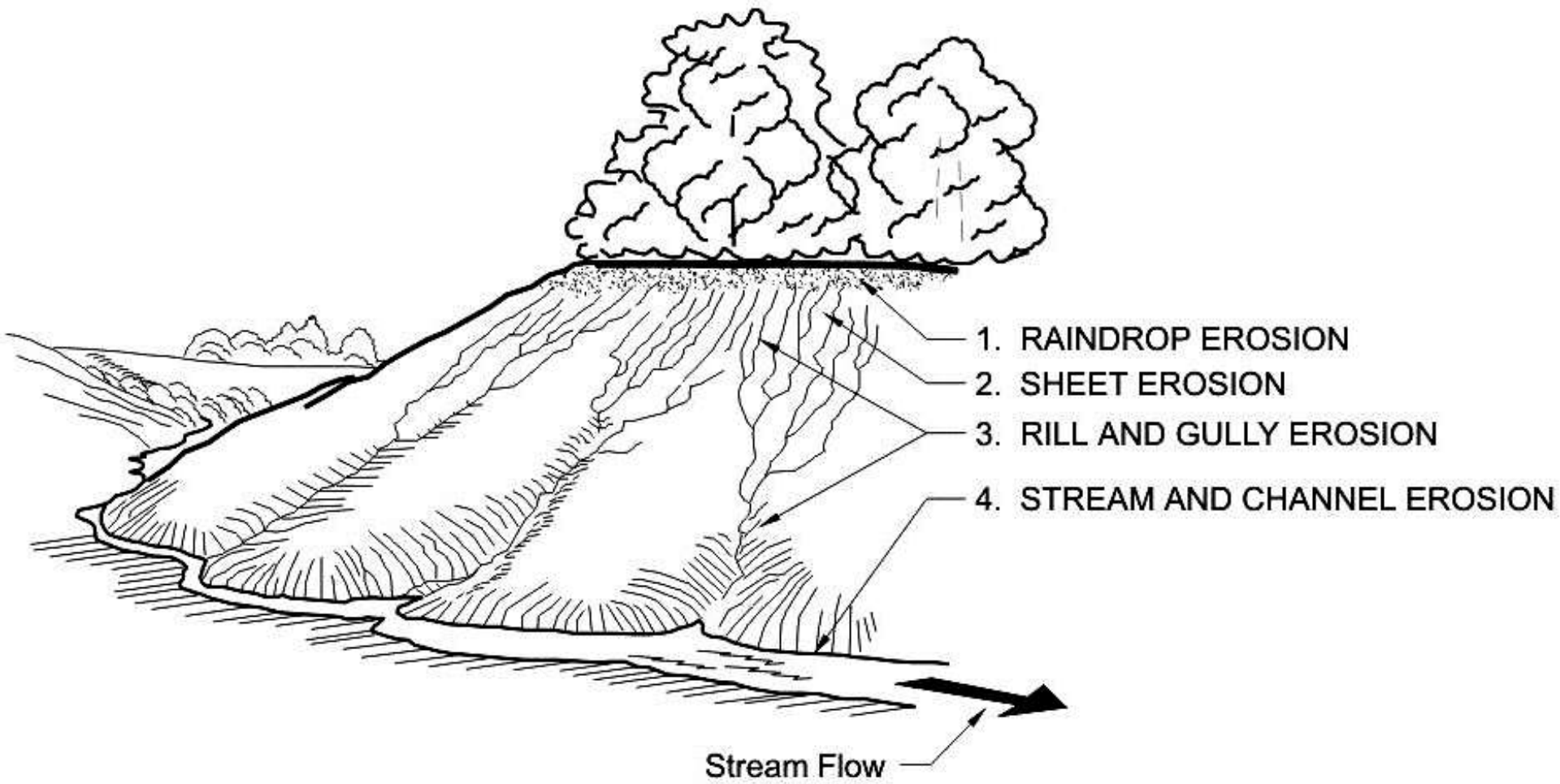
δημιουργία ρεμάτων μεγάλου βάθους (>1,5 μ.)

Διάβρωση ρέματος

διακρίνεται σε:

- **εκβάθυνση κοίτης** (*streambed erosion*) και
- **διαπλάτυνση κοίτης** (*stream bank erosion*).

όπου έχουμε τη συμβολή των αυλακώσεων και το αρχικό στάδιο δημιουργίας ποτάμιου συστήματος (δικτύου)

Πηγή:
<http://www.transportation.alberta.ca/Content/docType372/Production/4ErosSediPrCs.pdf>

Ποτάμιο σύστημα

Στάδια δημιουργίας ποτάμιου συστήματος:

Υδροστρωματοροή ➡ ρυάκι ➡ χαράδρα ➡
ρέμα ➡ ποτάμι

Υδρογραφικό δίκτυο (*drainage system or hydrographic network*)

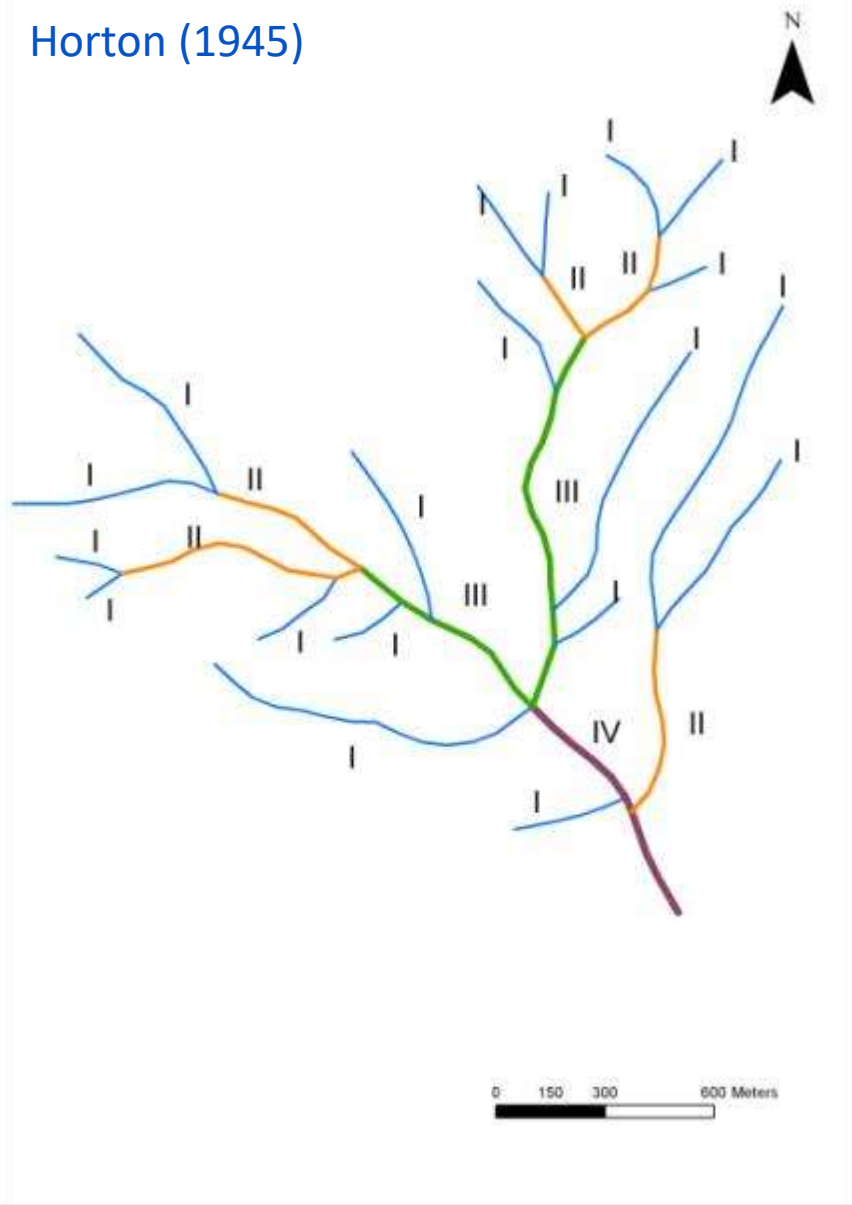
Λεκάνη απορροής (*drainage basin*)

Υδρογραφικό δίκτυο

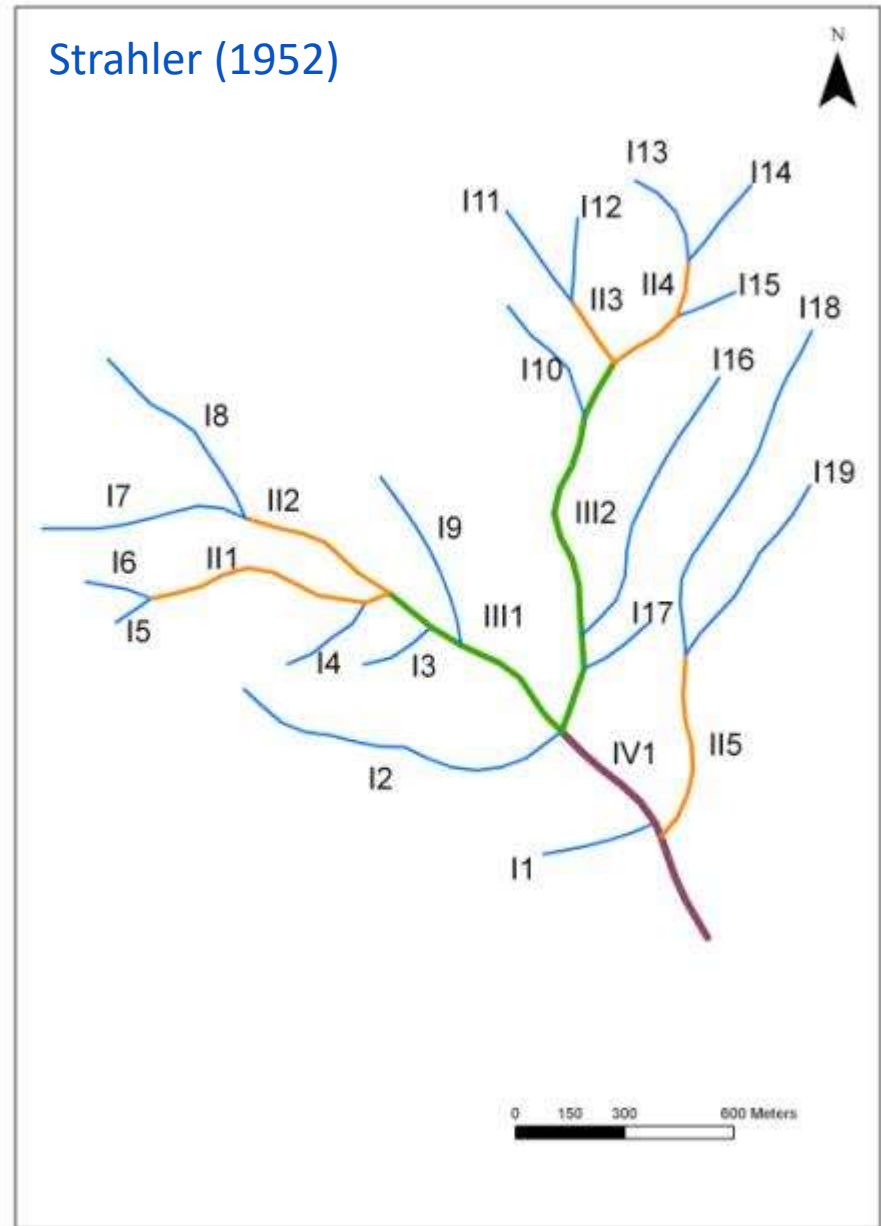
Υδρογραφικό δίκτυο (*drainage system* or *hydrographic network*) είναι το σύνολο των διασυνδεδεμένων υδάτινων ρεμάτων (ρυακιών, χειμάρρων, παραποτάμων και ποταμών) μέσω των οποίων αποστραγγίζεται μια περιοχή.

Κάθε ένα από τα υδάτινα ρέματα ενός υδρογραφικού δικτύου ονομάζεται **κλάδος** (*stream*).

Horton (1945)

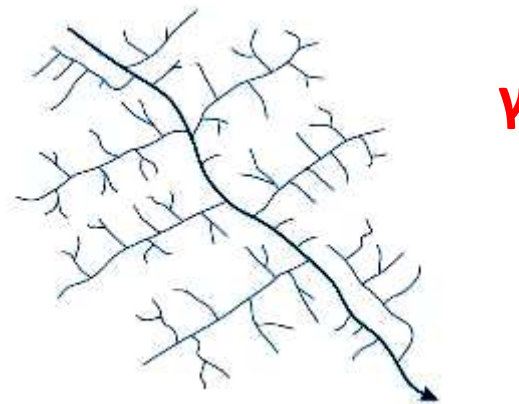
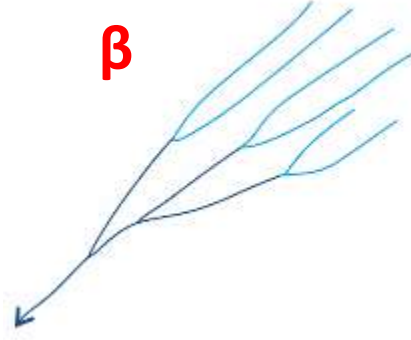
Strahler (1952)

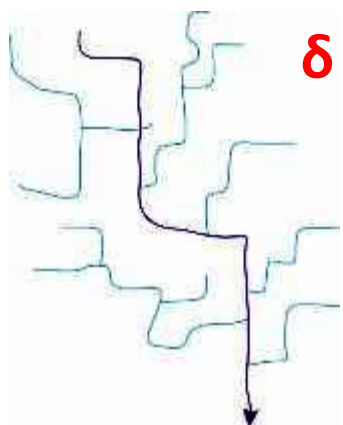
Ταξινόμηση (& αρχή της μορφομετρίας) του υδρογραφικού δικτύου κατά Horton (1945) & Strahler (1952).

Τύποι υδρογραφικού δικτύου

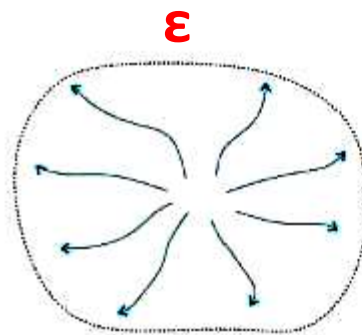
α.	δενδριτικός (<i>dendritic pattern</i>)	συνηθέστερος, με ομοιογενή ανθεκτικότητα στην διάβρωση
β.	παράλληλος (<i>parallel</i>)	σε απότομες κλίσεις πρώιμου σταδίου
γ.	κλιμακωτός (<i>trellis</i>)	με τεκτονικά στοιχεία (ρήγματα, άξονες πτυχών)

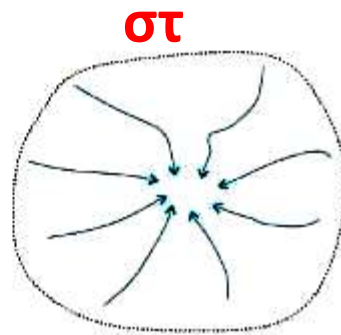
δ.	ορθογώνιος <i>(rectangular)</i>	με ύπαρξη ορθογώνια τεμνόμενων ρηγμάτων ή διακλάσεων
ε.	ακτινωτός <i>(radial)</i>	σε ηφαίστεια, δόμους (ή κωνικές μορφές)
στ.	κεντρομόλος <i>(centripetal)</i>	σε λίμνη, καλδέρα, καρστικά (ή βυθίσματα)
ζ.	ανώμαλος <i>(deranged)</i>	ακανόνιστος

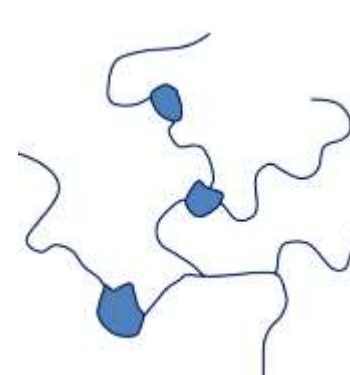
δ

ε

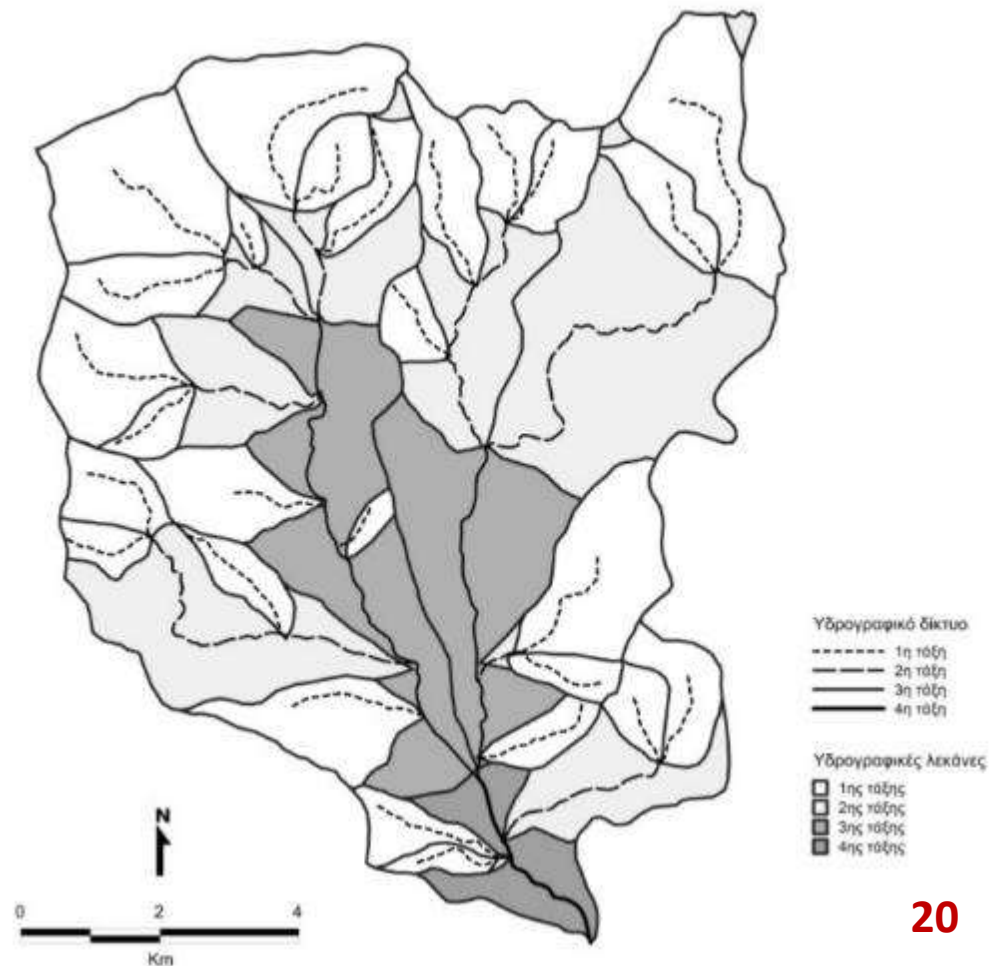
στ

ζ

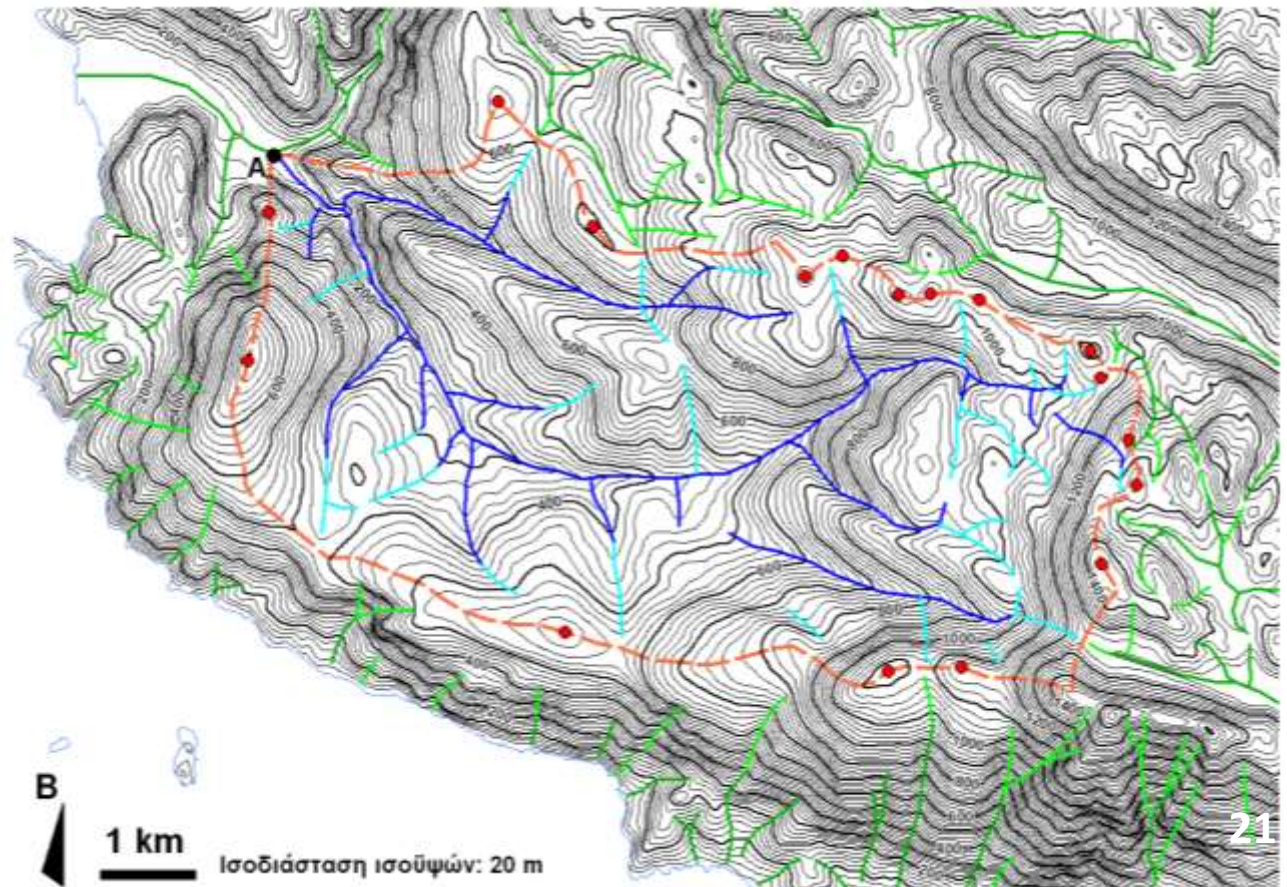
Λεκάνη απορροής

Λεκάνη απορροής (*catchment area*), ή υδρογραφική λεκάνη (*drainage basin*), ή λεκάνη αποστράγγισης είναι η περιοχή που αποστραγγίζει ο κλάδος ή/και οι κλάδοι του υδρογραφικού δικτύου

Υδροκρίτης

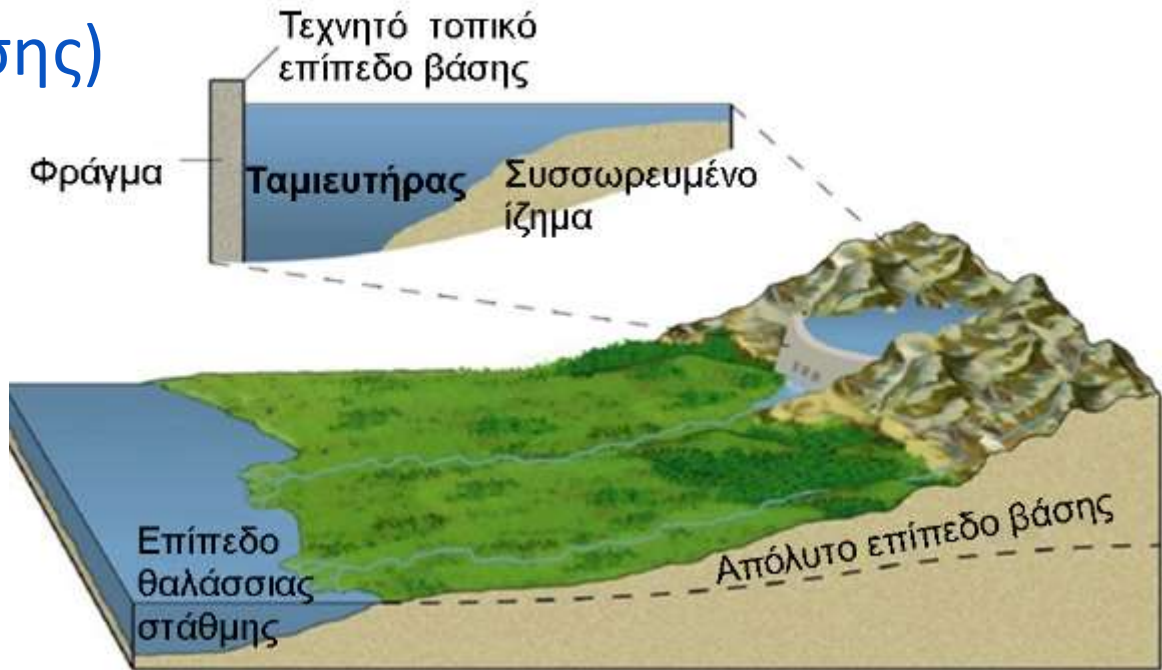
Υδροκρίτης (*watershed*) ή υδροκριτική γραμμή (*drainage divide*) είναι η νοητή γραμμή, η οποία συνδέει τα υψηλότερα σημεία της λεκάνης απορροής και διαχωρίζει την επιφανειακή απορροή δύο γειτονικών λεκανών.

Μεταφορά

Το νερό κινείται εξαιτίας της βαρύτητας από τα ανάντη στα κατάντη.

Επίπεδο βάσης ή βασικό επίπεδο (*base level*) είναι το χαμηλότερο υψομετρικά επίπεδο μίας λεκάνης απορροής (χαμηλότερο επίπεδο ποτάμιας διάβρωσης)

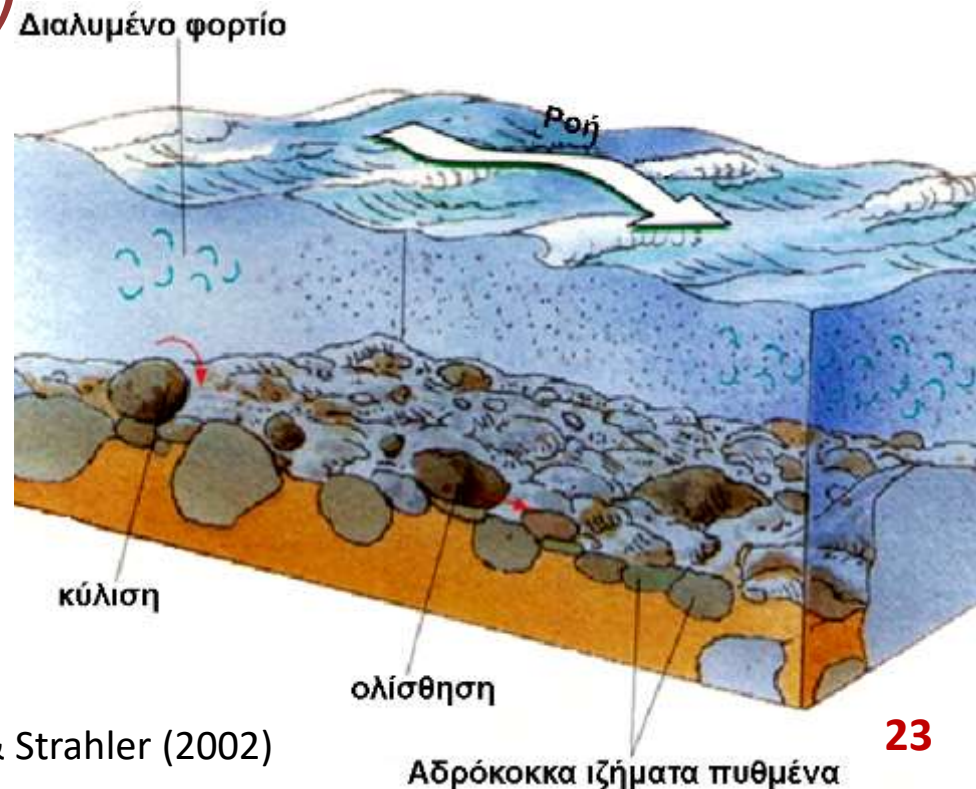

Πηγή: Kirkham (2019)

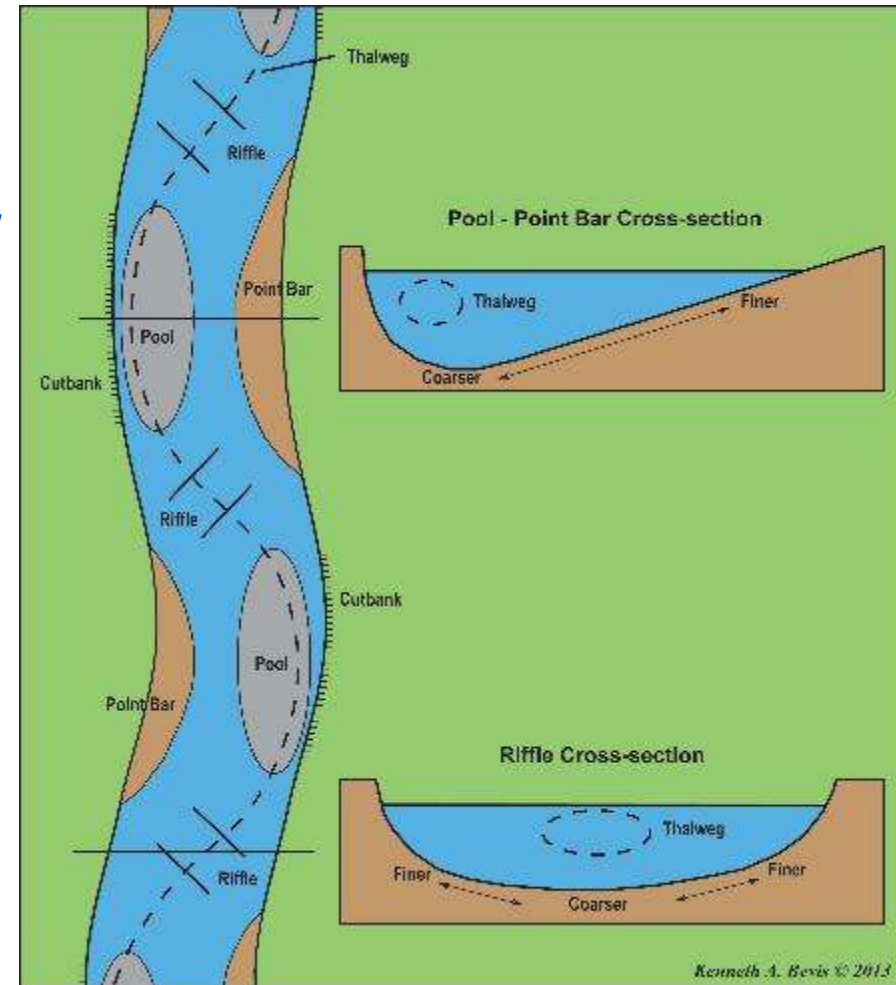
Η μεταφορά (*transportation*) διακρίνεται στην παροχή νερού (*water discharge*) και στην στερεοπαροχή (*stream load*), που γίνεται με

- κύλιση (*rolling*)
  - ολίσθηση ή σύρση (*sliding*)
  - αναπήδηση (*saltation*)
  - αιώρηση (*suspension*)
  - διάλυση (*solution*)
- μεταφορά αδρόκοκκων ιζημάτων πυθμένα (*bed load*)

ευθύγραμμη κοίτη (*straight channel*)

- ελέγχεται από μία **ευθύγραμμη ασυνέχεια**
- ευθύγραμμη κοίτη δεν σημαίνει και ευθύγραμμη ροή
- **μεγαλύτερη ταχύτητα** πάνω από τα σημεία μεγαλύτερου βάθους

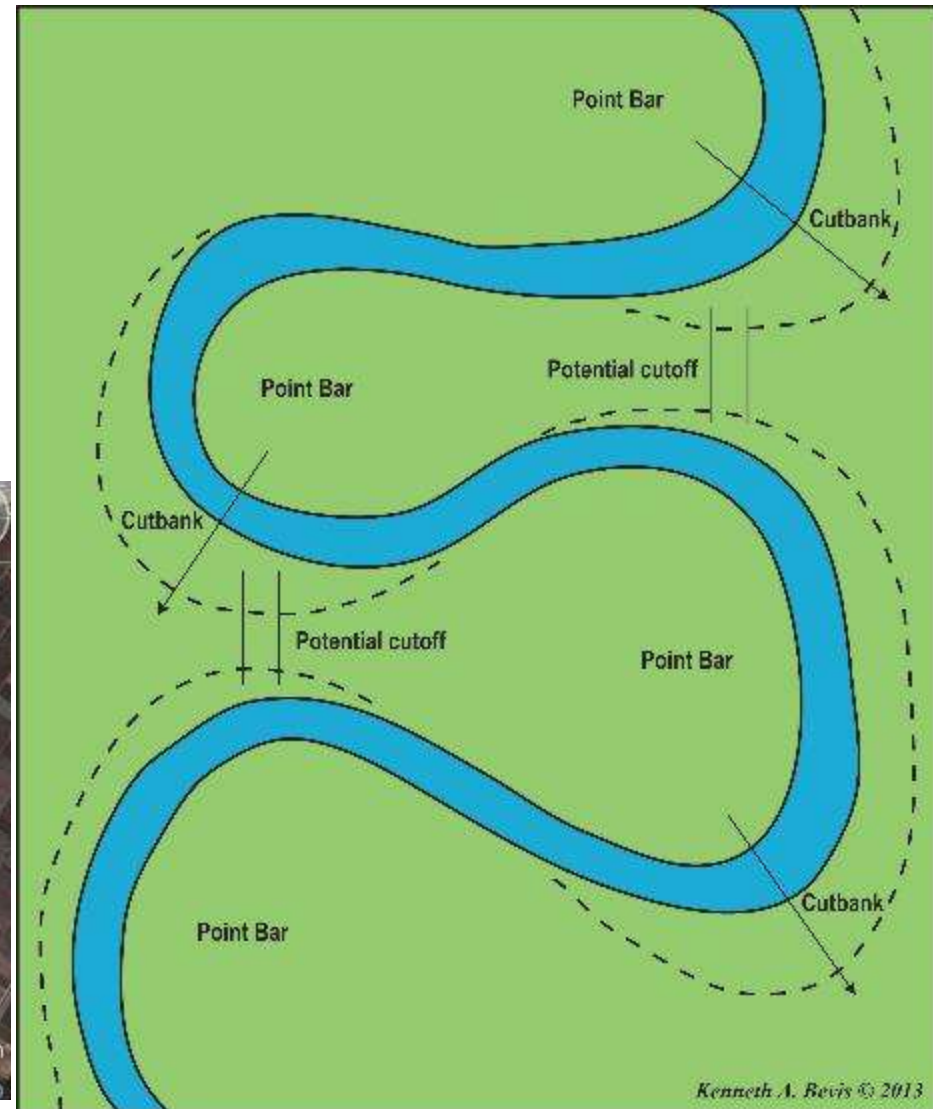

μαιανδρική κοίτη (*meandering channel*)

οφείλεται στην μείωση της ταχύτητας ροής (λόγω *μικρής κλίσης*)

Πηγή: Google Earth (2012)

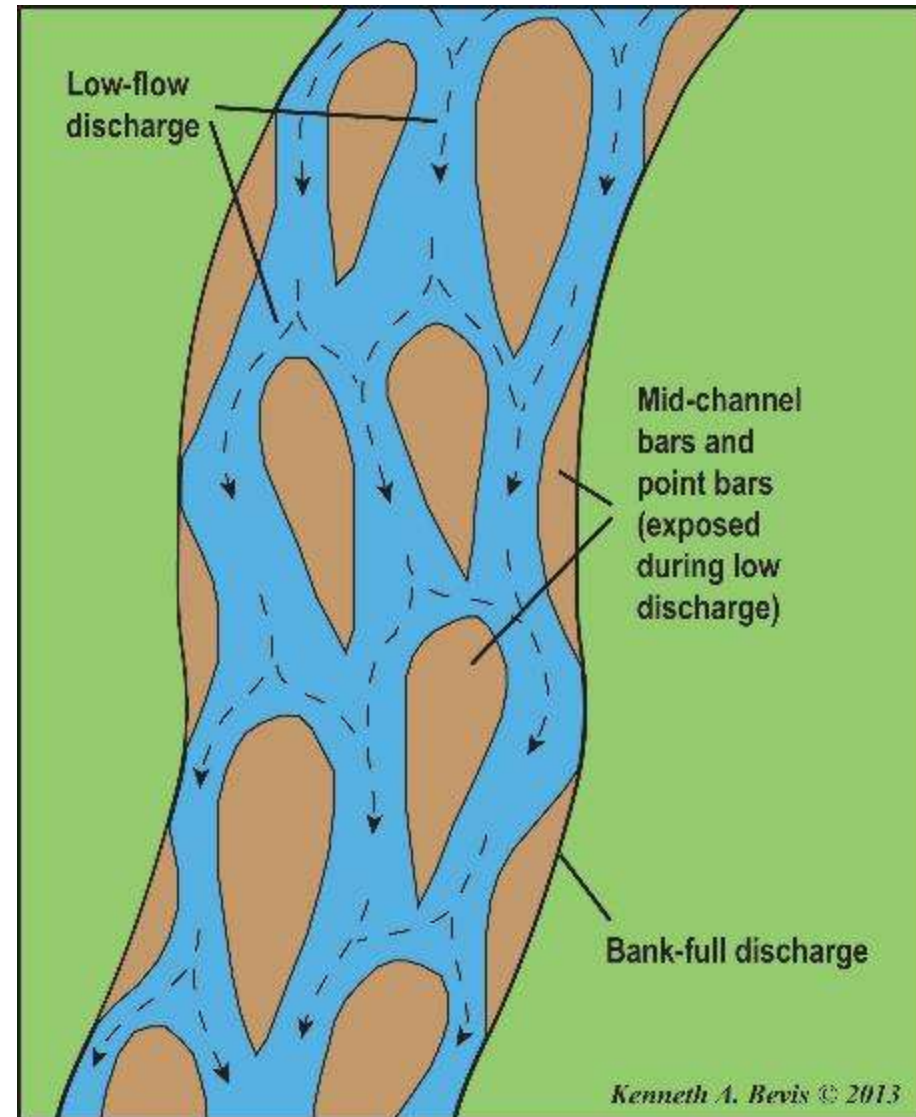

Πηγή: Bevis (2013)

διακλαδιζόμενη ή πλεξοειδής κοίτη (*braided channel*)

διαχωρίζεται σε δύο ή περισσότερες κοίτες ανάμεσα σε **νησίδες αποθέσεων**, όταν η

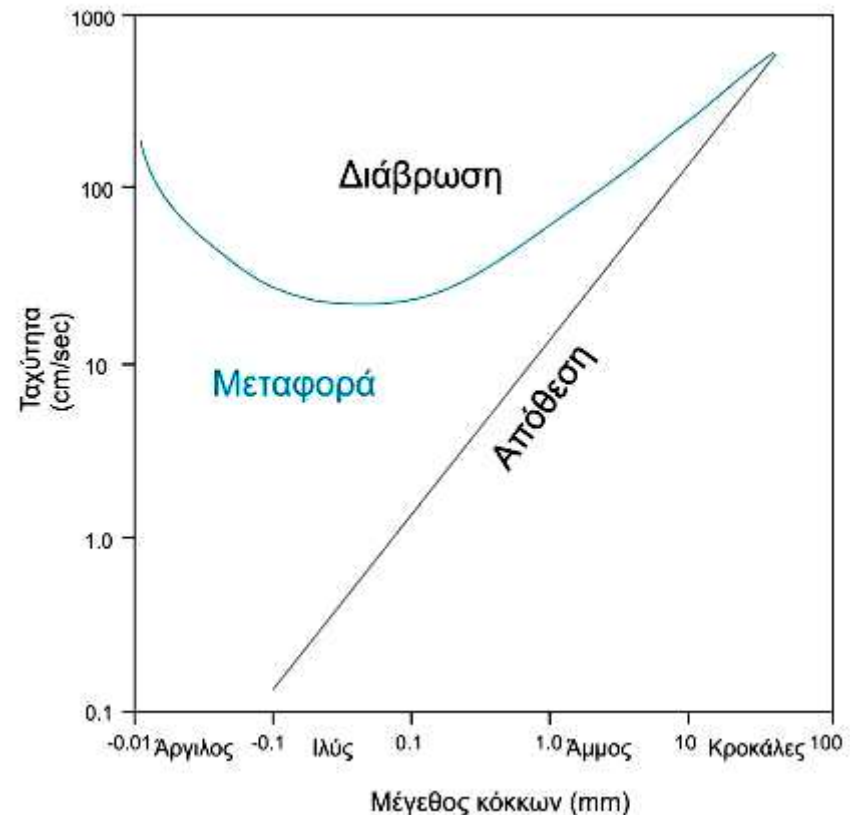
στερεοπαροχή είναι **αυξημένη**

ο ποταμός **αποθέτει** το φορτίο του όταν **μειώνεται** η ταχύτητά του ή η παροχή του

Μείωση μεταφορικής ικανότητας οφείλεται:

- αύξηση φορτίου
- μείωση όγκου νερού
- μείωση μορφολογικής κλίσης
- διαπλάτυνση κοίτης

Καμπύλες διάβρωσης – απόθεσης, που ορίζουν την κρίσιμη ταχύτητα

(Πηγή: Ευελπίδου, 2018)

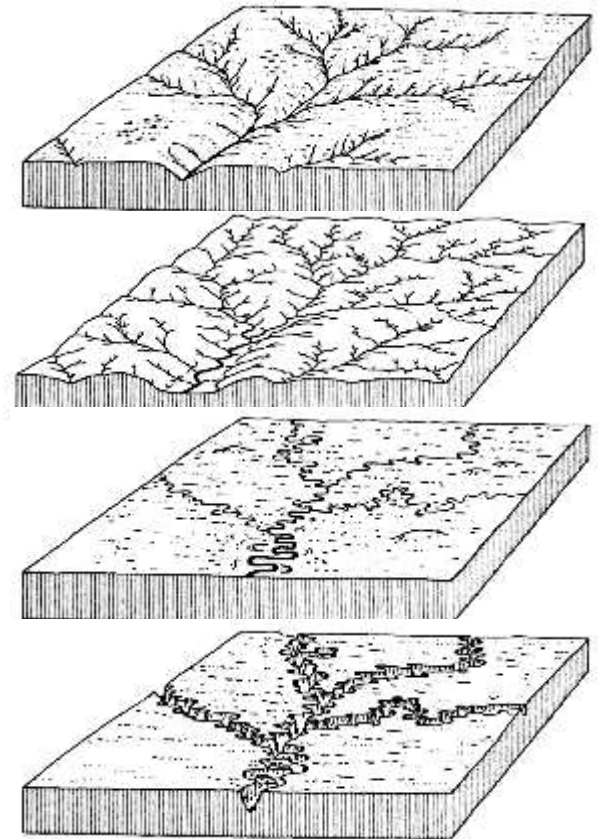
Ποτάμιος κύκλος

Ο κύκλος διάβρωσης ενός υδρογραφικού δικτύου (*geographic cycle or cycle of erosion*) κατά Davis (1899) περιλαμβάνει 3 στάδια εξέλιξης:

- νεότητα (*youth stage*)
- ωριμότητα (*mature stage*)
- γήρας (*old age stage*)

εκτροπή ποτάμιου κύκλου

- αναγέννηση (*rejuvenation*)

Γεωμορφές διάβρωσης (*Erosional Landforms*)

- κοιλάδα σχήματος V (*V-shaped valley*)
- αλληλοσυνδεόμενες ράχες (*interlocking spurs*)

Κοιλάδα σχήματος V στην Πίνδο

- σημεία κάμψης (*Knick-points*) (δηλαδή εμφάνιση καταρρακτών)
- φαράγγια (*gorges*)
- χύτρες γιγάντων (*potholes*)

Φαράγγι του Βίκου

Γεωμορφές απόθεσης (*Depositional Landforms*)

- προσχωσιγενείς (πλημμυρικές) πεδιάδες (*floodplains*)
- φυσικά αναχώματα (*natural levees*)

Κοιλάδα και προσχωσιγενής πεδιάδα του Αώου ποταμού

Erosion on Kings River levee
by U.S. Army Corps of Engineers Sacramento District

Φυσικό ανάχωμα στον Kings River-Sacramento, USA
Πηγή: US Army Corps of Engineers

- διακλαδώσεις (*braiding*)
- δέλτα ποταμών (*delta*)
- αλλουβιακά ριπίδια (*alluvial fan*)

Πηνειός ποταμός: διακλαδώσεις και το δέλτα (πηγή: Google Earth)

Αλλουβιακό ριπίδιο Σκοτίνας Ολύμπου

Σύνθετες γεωμορφές (*combined erosion & deposition landforms*)

- βυθίσματα & ράχες (*pools & riffles*)
- μαίανδροι & λίμνες αποκομμένων λοβών (*meanders & ox-bow lakes*)
- ποτάμιες αναβαθμίδες (*river terraces*)

Ράχες στον Πηνειό ποτ.

Τα Τέμπη του Νέστου ποτ.

Αναβαθμίδες στον Πορταϊκό

Εφαρμογές ποτάμιας γεωμορφολογίας

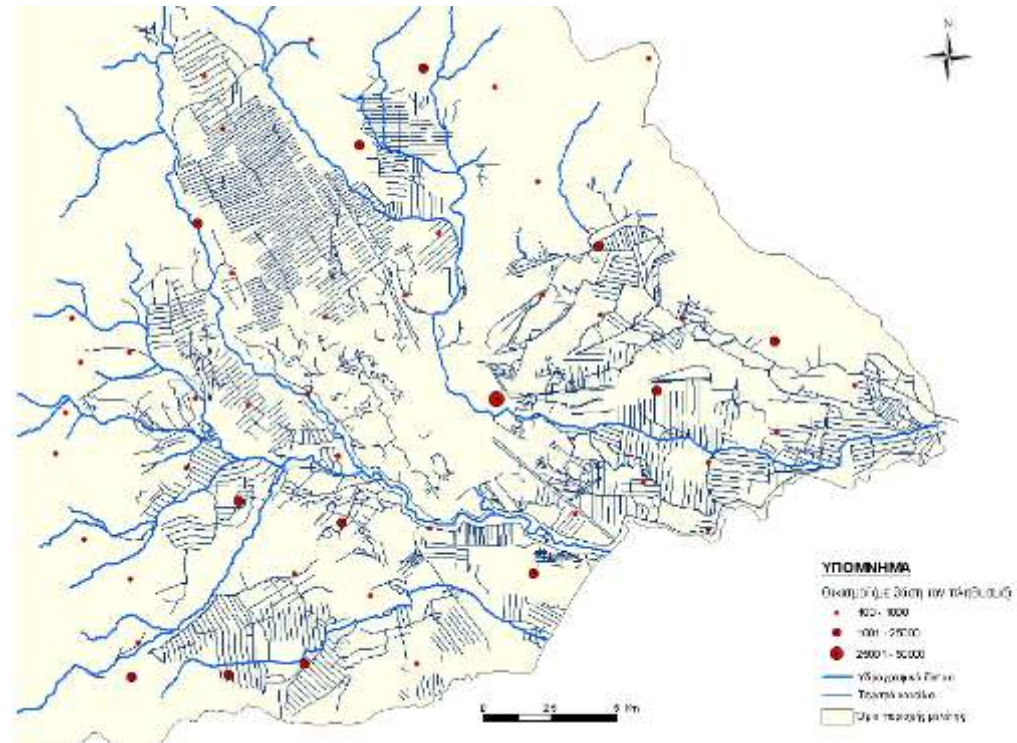
Διαχείριση υδάτινων πόρων Καθορισμός θέσεων λιμνοδεξαμενών

Λιμνοδεξαμενή Λογγά, Ληθαίος ποταμός (2005)

Διαχείριση υδάτινων πόρων

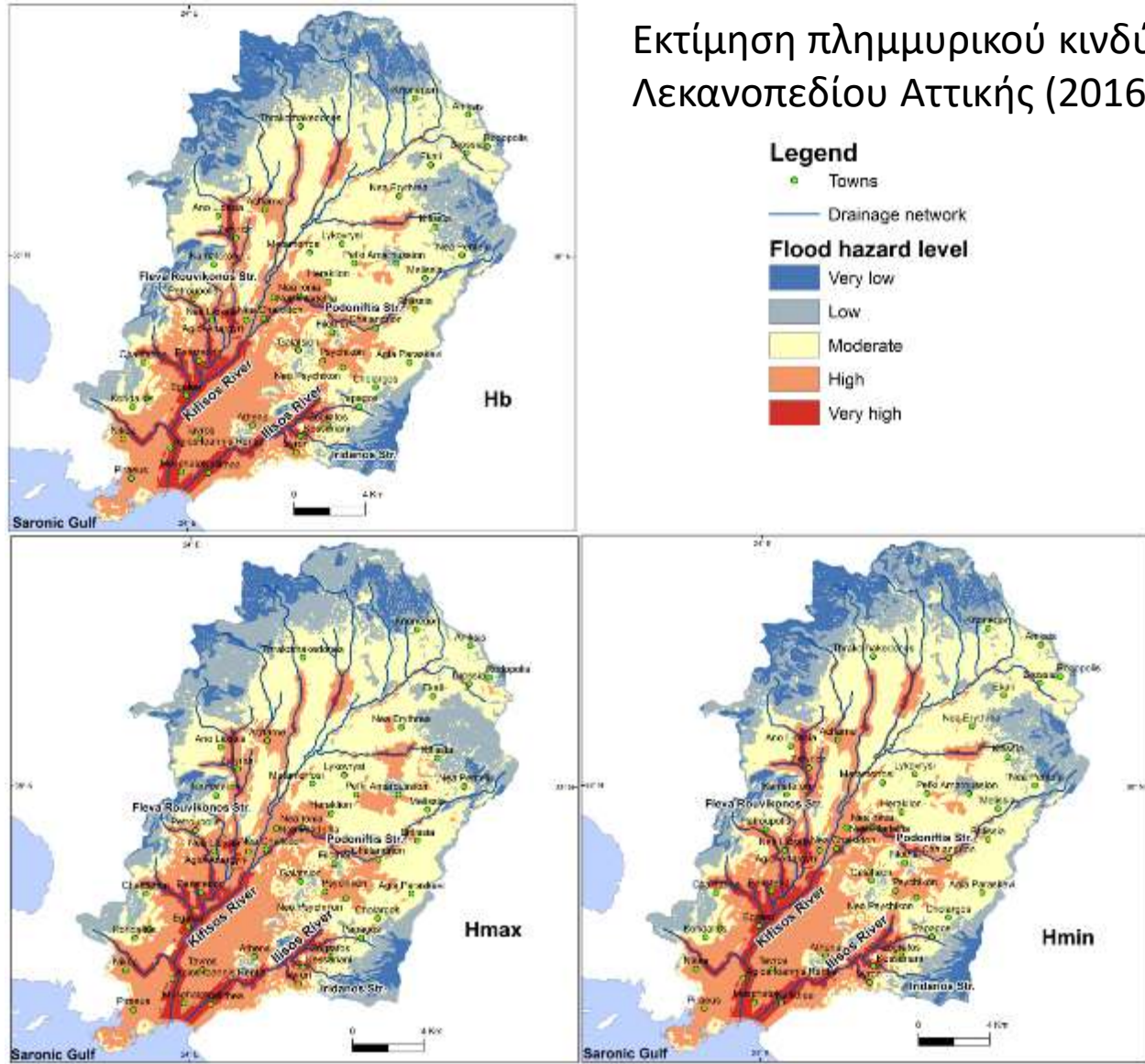
Σχεδιασμός εγγειοβελτιωτικών έργων – αρδευτικών καναλιών

Πηνειός ποταμός (2005)

Εκτίμηση πλημμυρικού κινδύνου

Εκτίμηση πλημμυρικού κινδύνου
Λεκανοπεδίου Αττικής (2016)

Παρακολούθηση, εκτίμηση, καταγραφή θέσεων αποληψιμότητας αδρανών υλικών

Πηνειός ποταμός (2017)

Αναγνώριση παλαιοπεριβάλλοντων

Πηνειός ποταμός (2011)

Βιβλιογραφία

- Bevis KA (2013). In the Playground of Giants, an Introduction to Physical Geology, WordPress Theme, <http://intheplaygroundofgiants.com/geology-basics-2/an-introduction-to-physical-geology/>.
- Davis WM (1899). The Geographical Cycle. *The Journal of the Royal Geographical Society of London*, 14 (5): 481-504.
- Horton RE (1945). Erosional development of streams and their drainage basins; hydrophysical approach to quantitative morphology. *Geological society of America Bulletin* 56 (3): 275-370.
- Kirkham S (2019). Fluvial Geomorphology, <https://www.slideshare.net/wskirkham/fluvial-geomorphology>.
- Shiklomanov I (1993). World fresh water resources. In: *Gleick P.H. (ed) Water in Crisis: A Guide to the World's Fresh Water Resources*, Oxford University Press, New York.
- Strahler A, Strahler A (2002). *Physical Geography*, Wiley.
- Strahler AN (1952). Hypsometric (Area Altitude) Analysis of Erosional Topology. *Geological Society of America Bulletin*, 1117-1142.
- USGS (2107). The Water Cycle, <http://water.usgs.gov/edu/watercycle.html>.
- Γκουρνέλος Θ, Βερυκίου Ε, Μπαθρέλλος Γ (2008). *Φυσική Γεωγραφία, Επιλεγμένες Εργαστηριακές Ασκήσεις*.
- Ευελπίδου Ν (2018). *Γεωμορφολογία, Εργαστηριακές Ασκήσεις*, Ακαδημαϊκές Εκδόσεις.
- Τζαγκαράκης Π (2019). Η Εποχή του Λίθου στην Ελλάδα, Παλαιολιθική Εποχή, Κατοίκηση. <https://www.slideshare.net/PeterTzagarakis/ss-62032715>.

Ευχαριστώ πολύ για την προσοχή σας